

Utcán csak zsebkendőbe

Lelőhely

N. Kósa Judit

A pesti Városliget közvetlen szomszédságában, 1909 augusztusában nyitotta meg szanatóriumát dr. Jakab László. A Liget-sanatórium vízgyógyintézetet, mechanoterápiás és testgyógyászati osztályt, villamos gyógyító részleget, inhalatoriumot és levegő-, valamint napfürdőre alkalmas helyiségeket is magában foglalt, akárcsak egy korszerű röntgenlaboratóriumot.

Modern felszerelése jelentős vonzerőt gyakorolt a gyógyulni és pihenni vágyó vagyosokra, még akkor is, ha a környéken több más gyógyhely is kínált hasonlót. Az 1909-es Egészség Naptár hirdetései szerint itt várta betegeit dr. Glück Gyula sanatóriuma és vízgyógyintézete („idegbetegeknek és üdülőknek”), dr. Batizfalvy kórháza („belbetegeknek és idegbajosoknak”), dr. Grünwald sanatóriuma („felvétetnek bármily gyógyszakmába vágó férfi és nőbetegek”), akárcsak dr. Herczel Manó Fásor-sanatóriuma, amely sebészeti, nőgyógyászati és belbetegek részére kínálta szolgáltatásait, s a gondos ápolás és a kitűnő ellátás mellett mérsékelt árrakkal is kecsegtetett.

E kényelmes kiszolgálás nemcsak a gyógyítást, a fürdőket és a teljes panziót foglalta magában – körülbelül napi 12-16 korona ellenében –, hanem azt a könnyebbséget is, hogy a betegek elsősorban sápkóros, gyomorhurutos, netán ízületi bajokkal küzdő sorstársaival kellett együtt gyógyulnia. A „belbetegség” ezeken a helyeken a legtrikább esetben takarta az akkortájt Pesten tíz halálból egyért – heti hatvan-hetven esetét – a felelős tuberkulózist. A tüdőgümőkórban szenvedők közül a tehetősek Tátraházán gyógyultak ugyanis – a szegények meg Budakeszin, a „budapesti szegénysorsú tüdőbetegek” számára létesített szanatóriumban.

Alig több mint egy évtizedtelt csak el azóta, hogy egyáltalán megindult a nagyvárosok munkásnegyedeiben különös erővel tisztító kór koncentrált kezelése. A mintát adó Németországban sem előbb, mint 1892-ben nyitották meg az első, 28 ágyas népszanatóriumot, így nem volt elkésettnek mondható, hogy öt évvel később Korányi Frigyes határozott ösztönzésére megalakult a Budapesti Szegénysorsú Tüdőbetegek Sanatórium-Egyesülete.

Az alapszabály szerint „az egyesületnek célja egy gyógyintézet (sanatórium) felállítása, gyógyítható tüdővésztes szegénysorsú betegek számára, tekintet nélkül azok nemzetiségére és vallására, továbbá az intézet fenntartása, s más hasonló intézetek felállításának előkészítése”. Alapító tag az lehetett, aki legalább ezer forinttal járult hozzá a célok megvalósulásához; a rendes tagság 100 forintnyi, a pártoló tagság egy forintnyi összeggel volt megváltható. Ötezer forint ellenében a tagok arra is jogot nyertek, hogy egy ágyat – három hónapra – az általuk megnevezett beteg rendelkezésére bocsássonak.

Az egyesület elnöke gróf Batthyány Lajos lett, alelnöke báró Harkányi Frigyes és dr. Korányi Frigyes. Az igazgatótanácsban az ország legismertebb arisztokratái és mágnásai foglaltak helyet, a nőbizottságot gróf Andrássy Gézáni vezette. Az egyesület felett védnökséget vállalt maga az uralkodó, aki 1898 októberében azt is engedélyezte, hogy a néhai Erzsébet királynéről nevezzék el a felépítendő intézményt. Ugyanekkor az évben a belügyminiszter rendeletben szállt síkra a tuberkulózis elleni küzdelem fontossága mellett, a következő nyáron pedig a főváros megszavazta, hogy átengedi a tulajdonában lévő, 24 ezer négyszögletes, Budakeszi területén fekvő telket az egyesületnek. Novemberben már meg is bízták Czizler Győző műépítést, hogy tervezze

meg a 126 beteg elhelyezésére alkalmas szanatóriumot.

Az építkezés költségeinek fedezésére hamarosan gyűjtést szerveztek: élénk társadalmi mozgalom azonban csak akkor indult, amikor Jókai Mór maga is felhívást tett közzé, és ezer koronát ajánlott fel a nemes célra. Ezt követően megnyiták a pénztárcák, s míg a Belügyminisztérium félmillió koronával segítette az építkezést, pár esztendő alatt a társadalom krémje és temérdek kis adományozó is felsorakozott a jótékony ügy mellé. Az egyesület alapításának tizedik évfordulóján már arról számolhatott be az igazgatótanács, hogy 35 ágyalapító 57 ágy fenntartását tette lehetővé, az 56 alapító tag pedig 133 571 koronával, a 306 rendes tag 108 546 koronával és a 92 pártoló tag 2672 koronával járult hozzá a célok megvalósításához. Mindennek köszönhetően már 1901. november 13-án megnyithatta kapuit a vilányvilágítással, elektromos lifttel is felszerelt, korszerű szanatórium. 1907-ben pedig – köszönhetően az újabb fővárosi telekadományok – a bővítés is szóba kerülhetett.

Mindazonáltal az alapítás tizedik évfordulóján a vezetőség nem győzte hangsúlyozni: az „uralkodó drágaság” állandó gondokat okoz. 1906-ban már csaknem 4,5 koronába került egy ember egy napi ellátása, és e költség felét az élelmiszer ára tette ki. Hogy miről is van szó, azt érzékletesen lefesti a korabeli szakirodalom, amely egy tüdőbeteg gyógyító napirendjét így határozta meg: tíz óra alvás után egy pohár tej az ágyban, majd mosdás, reggeli, egy óra lassú séta („nedves időben sárczipő!”) utána villás reggeli egy pohár tejjel. Késő délelőtt fekvőkúra a napon, majd séta, utána bőséges ebéd, kis mozgás és fekvőkúra. Délután oszonna és egy pohár tej, séta és fekvés, hogy aztán vacsora és egy pohár tej után nyugovóra térjen a beteg.

Mindezt 1907-ben több mint ötszáz, hat év alatt háromezernél is több betegnek nyújtotta a szanatórium, akiknek bő egyharmada teljesen ingyen vette igénybe a gyógyító szolgáltatást. A precíz statisztikák szerint a páciensek – akik a szaktekintélyek által ideálisnak mondott, átlagosan 90 napot töltöttek az intézményben – mintegy fele hivatalnok, kereskedelmi alkalmazott, tanító, lelkes és „az irodalom és művészet terén működő” volt, egyötödöt tett ki a tanulók és az iparosok, alig hat százalékot a mezőgazdaságból élők száma. A tapasztalatok azt mutatták, hogy aki a betegség kezdeti szakaszában került be az intézménybe, jó eséllyel akár gyógyultan is távozhatott, mi több, az egykori betegek 82 százaléka még évek múltán is munkaképesnek vallotta magát.

Szanatóriumi képeslapok

Forrás: Budakeszi Könyvtár

Nem véletlen azonban, hogy az orvosok minden lehetséges fórumon a megelőzés fontosságát hangsúlyozták. A tudomány lehetőségei roppant korlátozottak voltak ugyanis: „Az idejében fölismert betegség a tudomány mai állása szerint is gyógyítható. Gyógyítható étrendi és testedző kúrák, gyógyszeres, jó levegő és pihenés, nemsokára talán gyógyhatású oltások segítségével” – írta például dr. Hahn Dezső, az állam pedig iskolákban, hivatalokban és gyárakban igyekezett jótanácsait eljuttatni a betegekhez. E sillabuszok nemcsak arra szólítottak fel, hogy „Az utcán zsebkendőbe köpjél vagy zsebben hordhatsz Dettweiler-féle köpőüvegbe, otthon víztartalmú kereszteszében köpj”, hanem a zsebkendők kifőzésére, a nedves söprés fontosságára, a takarítás, szellőztetés, az alapos mosdás és többiekétől külön álló ágyban való alvás fontosságára is felhívták a figyelmet. Az Erzsébet szanatórium orvosai ehhez még hozzáfűzték: remélik, hogy tüdőbajból felgyógyult szabónó pácienseik maguk is élére állnak majd a földet söprő női ruha, a slepp elleni engesztelhetetlen küzdelemnek.

Mindez azonban még kevés volt a sikerhez, hiszen hamarosan világossá vált, hogy a népes családjukat egyetlen kerestetből, netán alkalmi munkából vagy napszámából eltartó tízezrek, a bérkaszárnyák szoba-konyhainak lakói közül továbbra is évente három és fél ezer embert ölt meg a tuberkulózis. Ezért alapította meg, francia mintát követve, a Sanatórium-Egyesület 1907-ben a maga dispensaire-ét, azaz rendelőintézetét. A belügyminiszter 40 000 korona támogatást és egy földszintes házat adott hozzá a Külső-Józsefváros szívében, a Kistemplom utcában. Itt várták állandó rendelési időben a szanatórium orvosai a hozzájuk fordulókat. A működés első kilenc hónapjában 5141 beteg fordult hozzájuk – túlnyomó többségük budapesti –, közülük tbc-snek találtott 4347 fő. A betegség kezdeti stádiumában járt 1851 ember, a másodikban körülbelül ugyanennyi, a legsúlyosabb kórt hozta 641 páciens.

A rendelő személyzete a higiénés felvilágosításra, a nyomtatványokkal és tanácsokkal való ellátására helyezte a fő hangsúlyt, de nem tekinthettek el az 1762, immár nyílt tbc-ben szenvedő beteg otthoni körülményeinek megvizsgálásától sem. A kiküldött biztos mindössze 313 esetben talált jó lakáskörülményeket, 477 betegnél viszont túrhetetlennek minősítette a lakhatást. 104 páciens tudtak lakbérpótlékban részesíteni, számosan kaptak viszont tej-, rizs- és lisztadományt, gyógyszert, köpőüveget, illetve a fehérnemű elkülönítésére alkalmas zsákot. 142 lakást a rendelő költségére fertőtlenített a székesfővárosi fertőtlenítő intézet.

S habár dr. Kovács József, a gondozóintézet főorvosa sikeresnek minősítette a dispensaire működését, lehetőségeiről pontos képet fest összegzésének következő mondata: „Részint a betegek sikeresebb gyógyítása vagy túrhetetlen rossz socialhygiens viszonyai miatt de legtöbbször a környezetet fenyegető és másúton el nem hárítható ragályozási veszedelem nagysága miatt azon kellett fáradoznunk, hogy betegeinket a főváros egyes kórházaiba elhelyezhessük”.

Szanatóriumi kezelésre tehát aligha számíthattak. Útjuk inkább az 1894-ben éppen e célra megnyitott Szent László ragálykórházba vezetett.

Kiss Judit Ágnes

„Mint egy újszülött”

- Hogyan születik a kannibálbébi?
- Lerágják róla az anyját.

Rólam lerágtá anyámat a rák,
Hallottam, hogy csámcsog, hogy nyeldekkel,
Pedig nem is engem, csak körülöttem,
De féltém, mintha engem falna fel.

Anyából talán semmi nem marad,
Még megpróbáltam tőle elköszönni,
A köldökzsinór félig elszakadt.
Nem így akartam a világra jönni.

Most fáradt vagyok, mint egy újszülött,
És éppen úgy csak sírni vagyok képes.
Túl tágas tér vesz hirtelen körül,
Pedig a biztonság csak kétszemélyes.

Tudom, hogy itt rám senki nem talál,
Csak anya veszi észre, hogyha sírtam.
Azóta minden éjjel visszajár,
Újraszövi magát az álmaimban.

Kiss Judit Ágnes (1973) Artisjus Irodalmi Díjas.
Új könyvét Üdvtörténeti lexikon címmel
2009-ben adta közre az Európa.

Karafiáth Orsolya

Apa és a Hóember

A hamvaknak olvadt-hó színe van.
Tél végi szín, kiút a döbbenetből.
Törött lencsén a nap. Homályosan,
szürkén segít, hogy fel ne fogjam egyből.

Számát kitátom, hull belém a hó.
Kitartó és kegyetlen, eltelít.
Előbb az ujjakat, a kart, a lábat.
Lassan behull egész a szívemig.

Helyet cserél a vérrel, mert a vér
nem rejtheti tovább el gyenge voltát.
Hogy tudna bármit átolvasztani,
ha annyi testbe csak hiába folyt át -

langyoskodott apákban és fiúkban,
s a hó a nőkben sem emelkedett.
E vér nem ismer lázat, titkos ömlést.
Kívülről mondja fel az életet.

Sorolja mind a felsorolható,
beszél hidegről és a testmelegről.
Suttog apáról, kit cserbenhagyott.
És rólam is. Csak én nem értem egyből.

Hazáig gázolok olvadt apámban.
Csizmám kimarja, sós akár a könnyek.
Kapum előtt a szürke kása-sár.
Olvadni jó. De hullva lenni: könnyebb.

Karafiáth Orsolya (1976)

a Magyar Köztársasági
Arany Érdemkereszt kitüntetéttje.
Legutóbbi könyvét az Ulpius-ház adta ki
2009-ben Cigánykártya címmel.

Acsai Roland

A Dale templom bálnája

A fjord fölött, mint a vizek lelke, felhő lebeg.
Napok óta nem láttunk eget.

Csak a templom boltozatán, felfestve:
Nap, hold, csillag-hó, pelyhekben.

És az a bálna. Szellemfehéren,
Ahogy átúszik kezdeten, végen.

Lányom ujjá megcélozza, mint egy lilium-
Fehér, apró, ártalmatlan szigony;

A megismerés, mely e falaknál
Is ősi. Az oszlopba karcolva

Több száz éves monogram vacog,
Mintha élő ember volna.

Felettünk bálna úszik,
És a föld alatt eltemetett csónakok.

Acsai Roland (1975) Res Artis-díjas.
Legutóbbi könyve Két ért satujában
címmel 2008-ban jelent meg a Palatinusnál.

